

Ντόριαν Γκρέι: ΑΠΟ ΤΟ ΈΝΑ ΣΤΟ ΜΗΔΕΝ. Ο ΔΙΠΛΟΣ ΝΑΡΚΙΣΣΙΣΜΟΣ

Το μυθιστόρημα του Όσκαρ Ουάιλντ *Το πορτρέτο του Ντόριαν Γκρέι* αποτελεί ένα δοκίμιο πάνω στον ναρκισσισμό και τη ναρκισσιστική προσωπικότητα. Στην ομάδα εργασίας, στο συνέδριο της Ε.Ψ.Ε με το αντίστοιχο θέμα, θα μας απασχολήσει η διττή φύση του ναρκισσισμού όπως παρουσιάζεται στο κείμενο του Ουάιλντ, καθώς και σκέψεις για τη λειτουργία του ιδεώδους εγώ, που δίνουν κάποιες απαντήσεις στη διττή φύση της συγκεκριμένης παθολογίας.

Ο Ό. Ρανκ, στη μελέτη του πάνω στο διπλό (Rank: 1971), αναλύοντας τη ναρκισσιστική παθολογία, θεωρούσε ότι παρουσιάζεται με δύο θεμελιώδεις τρόπους: Ο πρώτος αφορά την υπέρμετρη σχέση αγάπης προς τον εαυτό, οδηγώντας τον στην εξιδανίκευση και στο ιδανικό της ιδεώδους ομορφιάς. Ο δεύτερος αναφέρεται στην πιο σκοτεινή πλευρά του ναρκισσισμού, που οδηγεί στην καταστροφή και τον αφανισμό της ναρκισσιστικής προσωπικότητας. Αυτή η ταραχοποιός κατάσταση του ναρκισσισμού ελκύεται από τα άκρα: η αιώνια ομορφιά από τη μία, η καταστροφή της από την άλλη (ο Ρανκ στοιχειοθετεί αυτήν την κατάσταση μέσα από τα κείμενα της λογοτεχνίας). Μία κίνηση ζιγκ-ζαγκ, από τον ένα πόλο στον άλλο, που δημιουργεί αμηχανία στην ψυχαναλυτική θεωρία.

Μετά τη δεύτερη τοπική δεν υπάρχουν φροϋδικά κείμενα για τον ναρκισσισμό (εάν εξαιρέσουμε τις αναφορές στον ναρκισσισμό των μικρών διαφορών). Στη σύγχρονη ψυχαναλυτική θεωρία ο Χ. Ρόζενφελντ, για πρώτη φορά, «δυναδικοποιεί» τον ναρκισσισμό τονίζοντας την ανάγκη διάκρισης του λιβιδινικού ναρκισσισμού από τον καταστροφικό (Rosenfeld: 1976), χωρίς πάντως να δίνει έμφαση στη διαλεκτική τους. Παραλλαγή της διττής φύσεως του ναρκισσισμού θα δοθεί κι' από τον Αντρέ Γκριν με τη διάκριση ανάμεσα στον ναρκισσισμό της ζωής και τον ναρκισσισμό του θανάτου.

Έχει επισημανθεί ότι αυτός ο δυαδικός ναρκισσισμός συνορεύει πολύ, στη φροϋδική θεωρία, με τις ενορμήσεις της ζωής και του θανάτου. Ο Έρωτας έχει ως στόχο τη διατήρηση, τη συνοχή, τη σύνδεση· είναι οι λέξεις-στόχοι που καθοδηγούν τη δράση του. «Αυτός ο Έρωτας του Μεσοπολέμου είναι ενάντια στη διαίρεση, τη διασπορά, τον χωρισμό, είναι ενάντια στη σύγκρουση. Η ενότητα είναι στόχος του Έρωτα. Ο αριθμός Ένα είναι ο δικός του αριθμός». (André: 2014). Το Ένα όμως είναι και ο αριθμός του Νάρκισσου. Με αυτήν την έννοια η φροϋδική σκέψη της δεκαετίας του 1920 ευδοκιμεί στη σκιά του Νάρκισσου, έστω και με την παράκαμψη μέσω του αντικειμένου.

Στον *Ντόριαν Γκρέι*, η πορεία του διττού ναρκισσισμού καταλήγει στην καταστροφή του ήρωα. Να σημειώσουμε ότι πολλοί ναρκισσιστικοί ήρωες που αναφέρει ο Ρανκ πεθαίνουν νέοι· ενώ εύστοχα έχει επισημανθεί ότι ανάλογο τέλος, σε νεαρά ηλικία, έχουν οι περισσότεροι ήρωες στην ποίηση του Καβάφη. Η πορεία προς το τέλος είναι που ενεργοποιεί τη μυθιστορηματική δομή του κειμένου του Όσκαρ Ουάιλντ.

Την προβληματική του *Ντόριαν Γκρέι* τη συναντάμε στο κείμενο του Φρόιντ για το *Εφήμερο* (1916), (στο Freud, S.: 1946). Στο κείμενο αυτό περιγράφεται μια καλοκαιρινή βόλτα σε μια λαμπερή ύπαιθρο με την παρέα ενός λιγομίλητου φίλου κι' ενός νεαρού, πλην όμως διάσημου ποιητή, (υπάρχουν υπόνοιες ότι επρόκειτο για τον Ρίλκε). Ο ποιητής θαύμαζε μεν την ομορφιά της φύσης γύρω του, αλλά δεν ένιωθε χαρά γι' αυτήν. Ταραζόταν από την ιδέα ότι όλη αυτή η ομορφιά ήταν προορισμένη να εξαφανιστεί, ότι θα έφευγε όταν ερχόταν ο χειμώνας, όπως άλλωστε η ανθρώπινη

ομορφιά, και το κάλλος που δημιουργήσαν ή πρόκειται να δημιουργήσουν οι άνθρωποι. Όλα όσα είχε αγαπήσει και θαυμάσει φαίνονταν στον ίδιο να έχουν χάσει την αξία τους, αισθανόμενος ένα αίσθημα ματαιότητας εξαιτίας της παροδικότητας που θα επέφερε τον χαμό τους.

Την ίδια ταραχή υπέστη κι' ο Ντόριαν Γκρέι δίπλα στο τελειωμένο πορτρέτο του. Δεν έδωσε τόσο σημασία στα λόγια του Μπάζιλ για το ιδεώδες της ομορφιάς, αλλά στην επισήμανση του άλλου συνομιλητή, του Χάρι, για τη σύντομη διάρκειά της... «Ναι, θα υπήρχε μια μέρα που το πρόσωπό του θα ήταν ζαρωμένο και χωρίς λάμψη, τα μάτια του θαμπά και άχρωμα... Καθώς το σκέφτηκε, ένας οξύς πόνος τον χτύπησε σαν μαχαίρι... Ένιωθε σαν ένα χέρι από πάγο να ήταν πάνω στην καρδιά του». Βέβαια, στο φροϋδικό κείμενο για το *Εφήμερο*, παρατηρούμε την αμφισβήτηση της απαισιόδοξης άποψης του ποιητή ότι η παροδικότητα του ωραίου συνεπάγεται, σε κάθε περίπτωση, την απώλεια της αξίας του. Αντίθετα, ο Φρόιντ επισήμαινε ότι αυξάνει την αξία της. Το εφήμερο καθιστά το αντικείμενο πιο σπάνιο.

Ωστόσο για κάποιους, κι εδώ ερχόμαστε στις ναρκισσιστικές παθολογίες, η διαπίστωση για το εφήμερο του ωραίου σημαίνει μία ερχόμενη καταστροφή κι' ένα αναπόφευκτο τέλος. Θα ήθελαν πάση θυσία ο χρόνος να σταματήσει να κινείται, επιταχύνοντας μια κατάσταση που παγώνει τη χρονική ανάπτυξη, ώστε να αποφευχθεί η αίσθηση της φθοράς και του θανάτου. Σαν μέσα από μία αποκάλυψη να βιώνουν ξαφνικά τον συσσωρευμένο χρόνο που κατάφερναν μέχρι τότε να αγνοήσουν. Αίφνης νιώθουν ότι θα γεράσουν, χωρίς ωστόσο να έχουν μεγαλώσει ποτέ. (Bell: 2006). Η σκέψη αυτή επιφέρει τρόπο για ένα γεγονός που δεν έχουν καν προλάβει να ζήσουν.

Τι είναι λοιπόν αυτό που έχει χαθεί, μολονότι δεν έχουν προλάβει να ζήσουν την απώλειά του; Ο Φρόιντ στο *Εφήμερο* συνδέει το συναίσθημα αυτό με το πένθος και τη μελαγχολία. Κι εδώ απουσιάζει η παράσταση που υπήρξε η *causa nascendi* αυτού του συναισθήματος. Ό,τι φοβούνται πως στο μέλλον θα χαθεί, έχει ήδη χαθεί. «Ας γινόταν το αντίθετο! Ας ήμουν εγώ που θα ήμουν για πάντα νέος και η εικόνα που έμελλε να γεράσει!... Ναι, θα έδινα τα πάντα στον κόσμο, την ίδια την ψυχή μου γι' αυτό». Ένας τέτοιος τρόμος οδηγεί στη φανταστική συμφωνία που περιγράφεται στο κείμενο.

Στο σημείο αυτό υπεισέρχεται η λειτουργία του ιδεώδους εγώ στις ναρκισσιστικές παθολογίες. Το ιδεώδες εγώ (Idealich) αποτελεί μία αυτόνομη λειτουργία. Δεν πρέπει να συγχέεται με το Ιδεώδες του εγώ (Ichideal) που σηματοδοτεί την απομάκρυνση, τις περισσότερες φορές αλλά όχι πάντα, όπως λέει ο Φρόιντ στον *Ναρκισσισμό*, από τον πρωτογενή ναρκισσισμό μέσω της μετάθεσης της λίμπιντο στο ιδεώδες του εγώ και πραγματοποιεί *έξωθεν* την ικανοποίηση, μέσω της εκπλήρωσης του ιδεώδους αυτού. Αντίθετα, το ιδεώδες εγώ, λειτουργεί *έσωθεν*, αποτελεί έναν ναρκισσιστικό σχηματισμό, που αναπαριστά μία «ιδανική κατάσταση του εαυτού», ένα ιδεώδες παντοδυναμίας, τελειότητας και πληρότητας (Grunberger: 1958). Ο κήπος της Εδέμ, τον οποίο δεν επιθυμεί να εγκαταλείψει.

Ο ήρωας του Ουαίλντ μπορεί να συνάψει σχέσεις μόνο με τέλεια αντικείμενα, να δημιουργήσει μεγαλειώδεις ταυτίσεις, όπως είναι στο μυαλό του η Σιμπίλ ή ο Χάρι. Ενώ όταν αυτή η μυθική τελειότητα δεν επαληθεύεται, τότε εύκολα θα οδηγήσει την ερωμένη του στο θάνατο. Το ιδεώδες εγώ υπονοεί μία πρωταρχική ταύτιση με τη μητέρα, που θεωρείται παντοδύναμη, ενώ δεν κρύβονται σαδο-μαζοχιστικά στοιχεία, όπως και υπέρμετρος φόβος, που τελικά οδηγούν τους ήρωες στην καταστροφή.

Ο Φρόνιτ παρατηρεί ότι πάντα διατηρείται «η έντονη προσδοκία ανάκτησης του (πρωταρχικού) ναρκισσισμού». Ενδεχομένως, ολόκληρος ο κύκλος της ζωής αποτελεί μία περισσότερο ή λιγότερο επιτυχημένη διαδικασία απομάκρυνσης, ή αντίθετα ενσωμάτωσης της χαμένης συμβιωτικής μητέρας. Σύμφωνα με το λεξιλόγιό του, η πορεία της λίμπιντο του εγώ στη λίμπιντο του αντικειμένου δεν είναι τελεολογική, αλλά αμφιρρέπουσα. Η αιώνια λαχτάρα για τη φανταστική «ιδανική κατάσταση του εαυτού».

Παναγιώτης Σ. Παπαδόπουλος

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Alvim, Fr.** (1962). Troubles de l'identification et image corporelle. *Rev. fr. psychanal.* 26 (Supplement): σελίδες 5-116.
- André, J.** (2014). Les destructions de Narcisse. *Rev. fr. psychanal.* 78(1): σελίδες 61-67
- Bell, D.** (2006). Existence in Time: Development or Catastrophe. *Psychoanalytic Quarterly* 75: σελίδες 783-805.
- Blum, H. P.** (1986). On Identification and its Vicissitudes. *International Journal of Psychoanalysis* 67: σελίδες 267-276.
- Fordham, M.** (1971). Primary Self, Primary Narcissism and Related Concepts. *Journal of Analytical Psychology* 16: σελίδες 168-182.
- Freud, S.** (1946). *G.W., 10*, σελίδες 358-361.
- Grunberger, B.** (1958). Préliminaires à une étude topique du narcissisme. *Revue française de psychanalyse* 22(3): σελίδες 269-295.
- Grunberger, B.** (1983). NARCISSE ET ANUBIS: ou la double imago primitive. *Revue française de psychanalyse* 47: σελίδες 921-938.
- Laplanche, J. & Kohut, H.** (1970). Discussion of 'The Self: A Contribution to its Place in Theory and Technique'. *International Journal of Psychoanalysis* 51: σελίδες 175-181.
- Mahler, M. S.** (1972). On the First Three Subphases of the Separation-Individuation Process. *International Journal of Psychoanalysis* 53: σελίδες 333-338.
- Murray, J.** (1964). Narcissism and the Ego Ideal. *J. Amer. Psychoanal.* 12: σελίδες 477-511.
- Rank, O.** *The Double. A Psychoanalytic Study* Translated and Edited, with an Introduction by Harry Tucker. The University of North Carolina Press.
- Rank, O.** (1911). Ein Beitrag zum Narzissismus. *Jahrbuch für psychoanalytische und psychopathologische Forschung* 3: σελίδες 401-426.
- Simpson, D.** (2014). Some Consequences of Being the Wrong Child: Effects of the Intergenerational Transmission of an Ideal-Ego. *British Journal of Psychotherapy* 30: σελίδες 181-196.
- Spiegel, I. & Meers, D.** (1963). The ego ideal and the ideal self. *Psychoanal. Study Child* 18.